

ВІДСТУП ВІД ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА СТАТТЕЮ 15 ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Починаючи з літа 2015 року, Уряд України регулярно повідомляє Генерального секретаря Ради Європи про можливий відступ України від своїх зобов'язань за Європейською конвенцією з прав людини. Така можливість передбачена статтею 15 Конвенції, за якою, у разі виникнення надзвичайної ситуації, такої як війна чи інша суспільна небезпека, яка загрожує життю нації, держава може вживати заходів, які відступають від її конвенційних зобов'язань. Звичайно, така можливість надається державі виключно на час існування такої надзвичайної ситуації, а самі заходи мають бути співрозмірні гостроті ситуації та її масштабам. Крім того, заходи мають узгоджуватися із заявленими часовими та просторовими рамками. У справі Барсегян (Barseghyan) проти Вірменії, яка стосувалася права заявника на проведення політичного протесту, Європейський суд визнав відступ Вірменії від зобов'язань за статтею 15 незастосовним, оскільки надзвичайний стан було введено у Єревані, в той час як заявник намагався провести протест у місті Гюмрі. Так само, у справі Хлєбїк проти України, яка стосувалася втрату кримінальної справи заявника через збройний конфлікт на сході України, обидві сторони погодилися про незастосовність відступу за статтею 15, оскільки події сталися до подання Україною відповідної декларації про відступ. Європейський суд, зі свого боку, посилаючись на позицію сторін та свої висновки за статтею 6 у цій справі, вирішив, що оцінювати ситуацію за статтею 15 не було потреби.

Стаття 15 не дозволяє відступ від зобов'язань за статтею 2 (право на життя), окрім випадків, коли смерть сталася внаслідок правомірних воєнних дій, за статтею 3 (заборона катування), за статтею 4 § 1 (заборона рабства) та статтею 7 (жодного покарання без закону). Перелічені права та заборони є практично абсолютними, на відміну від інших статей, за якими права можуть обмежуватися. Наприклад, права, які гарантуються статтями 8-11 Конвенції, можуть обмежуватися безвідносно до статті 15 в інтересах національної та громадської безпеки (стаття 8), громадської безпеки (стаття 9), національної безпеки (стаття 10), національної або громадської безпеки (стаття 11). Тому в кожному випадку Суд вирішує чи обмеження права відповідає вимогам статті, про порушення якої скаржаться, і лише в разі необхідності розглядає чи узгоджується обмеження права з відступом від зобов'язань за статтею 15. Питання, які розглядає Європейський суд подібні до питань, які він розглядає за звичай при оцінці втручання у

права: законні підстави, необхідність втручання, пропорційність втручання, захист від свавілля та зловживань, судовий контроль, періодичність перегляду необхідності втручання.

Наприклад, у справі Баш (Baş) проти Туреччини, ЄСПЛ розглядав скаргу на порушення принципу правової визначеності у зв'язку з тим, що національні суди надали нового розширеного тлумачення поняття «*flagrante delicto*», у спосіб, що суперечив нормам закону та дозволяв затримувати суддів без попереднього зняття недоторканності, яка була гарантією їхньої незалежності. Європейський суд дійшов висновку, що національні суди розширили рамки поняття «*flagrante delicto*» настільки, що судді, які підозрювалися у приналежності до злочинного об'єднання, втратили процесуальні гарантії, що надавалися законодавством представникам судової влади для захисту їх від втручання виконавчої влади.

Дуже часто відступ від зобов'язань розглядається в контексті зобов'язань держав за статтею 5 Конвенції, що є зрозумілим, оскільки на відміну від більшості прав, обмеження яких дозволяється, право на свободу та особисту недоторканість може бути обмежене у чітко визначених випадках, перелічених в пункті 1 Статті 5. Але під час війни очевидно, що може виникати необхідність позбавлення волі при взятті солдатів супротивника у полон. Тут як раз варто звернутися до ще однієї вимоги пункту 1 статті 15, а саме вимоги аби заходи, що вживаються державою, не суперечили іншим зобов'язанням держави згідно з міжнародним правом.

Гарним прикладом оцінювання цієї вимоги статті 15 є справа Хассан проти Сполученого Королівства. Хоча в цій справі держава не зробила декларації щодо відступу від зобов'язань за статтею 15, Європейський суд вирішив, що оскільки мова йшла про міжнародний збройний конфлікт (війна в Іраку) та події, які відбувалися за межами території держави-відповідача, відсутність формального відступу за статтею 15 не перешкоджало йому взяти до уваги контекст і норми міжнародного гуманітарного права при тлумаченні та застосуванні статті 5 в цій справі.

Справа стосувалася пана Тарека Хассана, якого затримали із зброєю, доправили на допит, та згодом відпустили. Європейський суд вирішив, що гарантії Конвенції не перестають застосовуватися у ситуаціях міжнародного збройного конфлікту, але тлумачитися вони мають з урахуванням положень міжнародного гуманітарного права, зокрема, в контексті статті 5, із положеннями Третьої Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про поводження з військовополоненими та Четвертої Женевської конвенції від 12 серпня 1949 року про захист цивільного населення під час війни. В обставинах справи, інтернування пана Хассана вочевидь не підпадало під жодну із підстав допустимого позбавлення волі,

викладених в підпунктах (а)-(е) пункту 1 статті 5 Конвенції. Однак, співіснування гарантій Женевській Конвенції та Європейської конвенції з прав людини під час міжнародного збройного конфлікту допускало здійснення ширших повноважень щодо взяття військовополонених і затримання цивільних осіб, які становлять ризик для безпеки, як прийнятні особливості міжнародного гуманітарного права. Водночас, Суд перевіряв чи затримання пана Хассана відповідало вимогам статті 5, зокрема чи не було таке затримання свавільним. Суд дійшов висновку, що порушення статті 5 не було.

В цілому, слід зазначити, що практика Європейського суду з прав людини щодо застосування статті 15 Конвенції є відносно незначною, що в першу чергу пояснюється винятковістю застосування цієї статті. Що стосується України, очевидно, що декларації про відступ від зобов'язань за статтею 15, які Україна робила починаючи з червня 2015 року рано чи пізно стануть предметом розгляду ЄСПЛ. До сьогодні по справах проти України питання застосування статті 15 порушувалося лише одного разу, в згадуваній вище справі Хлебик проти України.

УДК 343.424(043.2)

Адаменко О.М., здобувач вищої освіти
третього (освітньо-наукового) рівня,
Національний авіаційний університет, м. Київ, Україна

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЗБЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ОСОБИ ВІД ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Захист прав, свобод та інтересів громадян – це одна з основних цілей держави. Домашнє насильство грубо порушує цілий ряд основоположних прав і свобод людини. Сьогодні це є актуальною проблемою для українського суспільства, яка загострюється складним соціально-економічними становищем, недосконалим законодавством, необізнаністю населення своїх прав та способів їхнього захисту, браком ресурсів у суб'єктів, що здійснюють заходи у сфері запобігання та протидії домашньому насильству. Війна в Україні, яка призвела до внутрішнього переміщення значної частини населення, знищення інфраструктури, практично, у багатьох областях, погіршення економічної ситуації, посилив це негативне соціальне явище.

Слід вказати, що поряд із поняттям «домашнє насильство» в юридичній науці використовуються й інші поняття, а саме: «насильство в сім'ї», «гендерне насильство», «гендерно-обумовлене насильство», «сімейно-побутове насильство», в основі яких лежить термін